

R a s p r a v e

DRUŠTVENA TRANZICIJA I TRANSFORMACIJA PASTORALA U HRVATSKOJ CRKVI

Alojzije Čondić

Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Splitu
alcondic@gmail.com

UDK 272-67(497.5)“20”
<https://doi.org/10.34075/cs.60.3.1>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 10/2024

Sažetak

Komunizam, koji je progonio i priječio Crkvi njezin javni rad, okljaštio je pastoral i opustošio društvo od navještaja vjere i smisla. Neočekivani društveni prijelaz, osim što je otvorio put slobodi, Crkvu je stavio pred nove pastoralne kušnje, za koje ona nije bila pripravna. Otada Crkva, u slobodi, traži svoj novi položaj. U prvomu dijelu, nakon osvrta o smislu dušobrižništva, pisac obrađuje odraz vjerskoga progona na društvo i pastoral. Potom prikazuje suočavanje Crkve s posvjetoštenjem, koje produbljuje prijelaz vjere. U završnomu poglavlju nudi smjernice u odnosu na 'pastoralnu transformaciju' i pastoralnu obnovu Hrvatske Crkve.

Ključne riječi: Crkva, društvo, pastoral, prijelaz, promjena, sekularizam, obraćenje.

UVOD

Mnogima je nepoznata riječ *pastoral*, a još više njegov smisao. Taj se pojam odavno koristi za osmišljavanje crkvenoga poslanja. Na temelju crkvene brige *cura animarum* pod tim se pojmom pretežito podrazumijevao svećenički rad ili *dušobrižništvo*. Odražavao je društveno-kulturno okruženje i shvaćanje načina crkvenoga rada u određenim okolnostima. *Dušobrižništvo* se odnosi na izričitu svećenikovu brigu za čovjekovu dušu, čime je dugo zanemari-vana *dušobrižnička* cjelovitost, što u novije doba usporava razvitak kršćanskoga rada u svijetu.

Pastoralna se odrednica promijenila, a težište više nije samo na svećenikovu radu nego na uzajamnosti svećenika i vjernika laika u crkvenomu poslanju. Ne radi se samo o brizi za duše u crkvenomu okruženju nego i o poslanju u društvu i u kulturi. Ako se Crkva ne trudi o poslanju u svijetu, bezbrižno ga prepušta svjetovnim ustrojima, pa ne čudi što jača vjerska ravnodušnost i raskršćanjenje. Pitanje je suodgovornosti, jer Isus šalje učenike da naviještaju evanđelje „po svem svijetu, ...svemu stvorenju“ (Mk 16,15).

U središtu poslanja je skrb za cjelovitoga čovjeka i njegovo spasenje, u njegovoj stvarnoj okolini. Crkvena je zadaća tražiti i oplemeniti susretništa Božje objave i zbilje ljudskoga života. Riječ Božja dosljedna je i nepromjenjiva, a društveno je okruženje podložno neprestanoj mijeni, pa je nužna pastoralna prosudba u 'promjeni epoha'. Stoga nas zanima kako se Crkva pastoralno postavila u *društvenoj tranziciji*, na prijelazu iz komunizma u slobodu, kako se ustaljeno dušobrižništvo odražava na vjerski život u demokraciji i treba li *pastoralna transformacija*.

1. PASTORALNE PUKOTINE I DRUŠTVENA PREOBRAZBA KONCEM PROŠLOGA STOLJEĆA

Tijekom povijesti društvo se nikad nije promijenilo tako brzo i sveobuhvatno, s mnogo protuslovlja, kao na prijelazu iz komunizma u demokratski tržišni sustav. Društveni preokret u Hrvatskoj zbivao se u okolnostima korjenitih sveukupnih promjena, odrazivši se i na crkveni život. Premda je u žarištu odraz suvremenoga pastora u vidu društvene promjene, ipak, s povijesnoga gledišta, treba propitati je li pastoralna samouputnost pridonijela posvjetovljenju i zašto je nužna promjena.

1.1. Suzdržanost i čežnja za obnovom

Kršćanstvo je oduvijek bilo antropološki i društveno-kulturno usmjereno. No u kasnoj antici gubilo se zanimanje za zbilju, a poruka spasenja postupno je postajala pojmovni nauk, kao da kršćanski život nema ništa s društvom i čovjekom, kao jedinstvom duše i tijela, nego samo s njegovom dušom i pobožnošću. U doba *societas christianae* dušobrižništvo je zaokupljeno bogoštovljem, a zanemaren je društveno-kulturni život i bogoslovni odgoj *zajednice*. Pod utjecajem protestantizma i na poticaj Tridentskoga sabora (1545. -

1563.) crkveni se rad, prema *cura animarum*, usmjeruje bogoslužju i *dušobrižništvu*, koje se i danas shvaća jednostrano.¹

Dušobrižništvo je samo briga o duši, što može biti zamka kvijetizma i fideizma, a komu prepustiti brigu za ovozemni život, ako je 'stvoren svijet prostor za ljudsko djelovanje'²? Time se nehotice suzuje crkveno poslanje *ad intra*, zanemarujući evangelizacijsko-misionarsku cjelovitost. *Dušobrižništvo* usmjereno samo na 'duhovnu stvarnost', zanemarujući stvarno područje i vrijeme, skriva zamku 'gnosticizma i neopelagijanizma'³, što se suprotstavlja načelu utjelovljenja i otkupljenja. Kršćanska se vjera i ćudoređe ne odnose samo na ljudsku nutrinu nego i na društvo i znanost, politiku i gospodarstvo. Da se ti sustavi ne bi osilili, kršćani su pozvani u njima predstavljati nadnaravnu odrednicu zajedničkoga dobra.

Zapustiti vjerski život u svijetu, znači odbaciti evangelizaciju, što ide u prilog marksizmu, prema kojemu se vjera ne smije mijesati u društveno-kulturne odnose, nego ih treba prepustiti znanstveno-tehnološkomu napretku. U poimanju *dušobrižništva* nositelj pastoralne je svećenik, a vjernici su laici neuključeni u to, na čemu ustraje i prosvjetiteljstvo, podržavajući klerikalizam i crkvenu otuđenost. Zbog prevage tih zasada treba preispitivati je li *samouputno dušobrižništvo* primjereno 'individualizmu'⁴, jer ravnodušnost prema Bogu traži kršćansku prepoznatljivost. Zbog pastoralne suzdržanosti brigu za društveno-kulturni svijet preuzeo je netko drugi, pa se, i zbog crkvenih pukotina, olako širi prosvjetiteljstvo, komunistička razuzdanost i nasrtljivost.

Shvativši trpkost prosvjetiteljstva, papa Franjo poručuje: „Ne može se više tvrditi da se religija treba ograničiti na privatnu sferu i da ona postoji samo zato da pripremi duše za nebo. Znamo da Bog želi sreću svojoj djeci na ovoj zemlji ... Iz toga proizlazi da kršćansko obraćenje zahtijeva da se preispita napose sve ono što se tiče društvenoga poretka i postizanja općega dobra.“⁵

¹ Usp. Franco G. Brambilla, *Liber pastoralis*, Queriniana, Brescia, 2017., 15-22.

² Usp. Vijeće HBK za nauk vjere, *Čovjek stvoren „na sliku Božju“ – njegova veličina i poziv* (26. 11. 2019.), 14, 20.

³ Usp. Franjo, Pobudnica *Gaudete et exsultate* (19. 3. 2018.), KS, Zagreb, 2018., 35-59.

⁴ Usp. Željko Mardešić, *Rascjep u svetomu*, KS, Zagreb, 2007., 657-689.

⁵ Franjo, Pobudnica *Evangelii gaudium* (24. 11. 2013.), KS, Zagreb, 2013., 182 (dalje: EG).

1.2. Društvena promjena kao znak vremena

Polovinu je prošloga stoljeća u Hrvatskoj vladao komunizam, koji se danas promiče pod krilaticom jugoslovenstva.⁶ Ono je plodno tlo za bezboštvo i materijalizam, čije posljedice snosimo, što se vidi u omalovažavanju svega, osobito ljudskih zasada i, u duhu sestrinske *woke* ideologije i transhumanizma, pripremanju 'novoga čovjeka'. Suvremeni se naraštaj treba suočavati sa zlom neljudskoga sustava. Štoviše, „Crkva je dužna da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu evanđelja“ pa je pozvana uvijek iznova „spoznati i razumjeti svijet u kojem živimo“⁷.

Osvrtom na propast socijalizma govorimo o *promjeni* kao *znaku vremena*, vrjednujući ga sa stajališta vjere. Vjernici su bili progonjeni, a osjećali su se ugroženi u neprijateljskomu svijetu. Crkva je, za razliku u *societas christiana*, bila prisiljena ograditi se od zlobnoga društva, pa je svijet doživljavala u strahu i prijetnji. Zbog tog iskustva, ulaskom u stanje slobode, kao da se i pluralno društvo doživljuje sukobljeno. No svijet se ne smije promatrati protivno, kao da Crkva pastoralno mora ići *protiv* njega, nego je kao *kairos* za navještaj radosne vijesti, pozvana ulijevati novo vino u nove mješine (Mt 9,17). Ipak, hrvatska Crkva, prosudbom znakova Božjih nakana, postupno izlazi iz izdvojenosti, razgovara sa svijetom i preuzima proročku zadaću.

Osim svećenika mnogi su vjernici laici bili progonjeni i nisu se smjeli javno kršćanski očitovati, pa su preuzimali njihove službe. Crkva se usmjerila odgoju i pripremi svećenika za pastoral, zapostavivši odgoj vjernika laika. Isto tako, u jeku Drugoga vatikanskog sabora (1962. - 1965.), koji je Crkvu otvorio svijetu, crkveni je rad prisilno zastao u tridentskomu *dušobrižništvu* ostvarujući *uslužno dušobrižništvo* i klerikalizaciju, koji su u laicima umanjivali svijest su/odgovornosti. Svećenici su i u *tranziciji* postali žrtve, jer su se izlaskom iz okova jednodimenzionalnosti našli u središtu zanimanja često Crkvi nesklone društvene javnosti, a nije bilo osposobljenih vjernika laika koji bi preuzeli službe u Crkvi, da bi se zauzeli u društvu i politici.⁸

---

⁶ Usp. Mirjana Kasapović, Zbogom postjugoslovenstvu?, *Anali Hrvatskog političkog društva* (2023.), 1., 265-284.

⁷ Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* (7. 12. 1965.), KS, Zagreb, 2008., 4, usp. 44 (dalje: GS).

⁸ Usp. András Máté-Tóth- Pavel Miklušćák, *Nije kao med i mlijeko*, KS, Zagreb, 2001., 158-163. Paul M. Zulehner – Anna Hennesperger, „Hode i ne more se“ (*Iz 40,31*), *Diacovensia*, Zagreb/Đakovo, 2001.

Komunizam, opterećen strašću za moći i vlasti, stvarao je duhovno-kulturnu pomutnju: zagovarajući napredak tvrdilo se da život nije u službi vječnosti, nego je odvojena stvarnost, za koju se treba boriti u prolaznosti. Tražeći od vjernika, osobito u kulturi, izobrazbi, odgoju i medijima marksistički svjetonazor, širilo se sustavno bezboštvo, tvrdeći da je čovjek sam sebi svrha. A protuslovlje spomenutoga *dušobrižništva* je u stvaranju pukotine, u kojoj marksističke predrasude svojataju skrb o tijelu i ovostranosti, dok su vjernici u obiteljima i župama ustrajno živjeli vjeru.

Crkva je bila samo rubna društvena stvarnost poistovjećena s nazadnjaštvom, vjera se iz javnoga života istisnula u 'privatnost', a prenošenje kršćanskih vrjednota nisu jamčili društveni ustroji. U okolnostima nasilja i straha bili su vidljivi dušobrižnički prijepori, pogibelji i ugroze ljudske cjelovitosti. Obitelji su danomice proživljavale korjenitu pomutnju, jer su bile prisiljene trpjeti zbog vjere, seliti se i mijenjati svoj način života. To je uočio Sabor, rekavši da „možemo govoriti o pravoj društvenoj i kulturnoj preobrazbi, koja zahvaća također vjerski život“⁹.

Zabludjeli komunizam smatrao je kršćanstvo zastarjelim i štetnim za društvo, tvrdeći da će vjera izumrijeti. Time se stvaralo: nepovjerenje, duboke podjele i napetosti. Crkva se nije pomirila s nametanjem bezbožnosti i oduzimanja vjerske slobode, pa se, unatoč prijetnjama, zalagala za kršćanski odgoj i vjeropouku. Odvažno je tražila nove načine svoga poslanja na pastoralno-katehetskomu području, budeći svijest da su kršćani pozvani na odgoj i život u vjeri.

Kao područje Duha Crkva je pridonijela propasti komunizma i sazrijevanju društvenih promjena.¹⁰ Da je zagovarala zatvoreni svjetonazor, možda bi izbjegnula progon, ali bi izgubila smisao svoga poslanja. Iznenada je došlo do prijelaza u demokraciju, pa *prijelaz*, kao *znak vremena*, označuje promjenu smjera, ali to *ipso facto* ne znači obraćenje ljudi i pastoralnu obnovu. Jer, srušeni su partijski okruzi, a iza njih je, u mnogomu, ostao isprazni socijalizam. Neljudski sustav ostavio je zarazne tragove bezbožnosti u ljudskim dušama; stvorio je podmitljive navike i ponašanja, način života koji nije doživio ozbiljnu kulturnu i duhovnu promjenu.

Prekid nije bio bezbolan, jer je *prijelaz*, u mnogomu, bio pod nazorom bivših komunista, koji su zauzimali sva društvena područja, a demokracija nije moguća bez demokrata niti posvjetovnjačeni

⁹ GS, 4.

¹⁰ Usp. Pero Aračić (ur.), „Jeremija što vidiš?“ (*Jr 24,3*), Diacovensia, Đakovo, 2001.

vjernici mogu voditi demokršćanske stranke. U Hrvatskoj je bjesnilo srpsko ratno nasilje, čija se zloća očitovala i u rušenju crkava. Istodobno se gradila sloboda, koja je oslobodila zvijer u čovjeku, a on se prepustio sekularizmu i konformizmu, koji, zbog manjka vjere i duhovnosti, potiskuju nadahnuće Duha i suobličuju se okolnomu svijetu i njegovim zlima.

2. PRIJELAZ U DEMOKRACIJU I DUŠOBRIŽNIŠTVO

Crkva je u *tranziciji* ušla u novo razdoblje odnosa vjere i kulture,¹¹ pa je nedovoljno opravdavati prijepore samo nesklonim okolnostima, nego se treba upitati: što i kako činiti da prispijemo „do mjere uzrasta punine Kristove“ (Ef 4,13)? U raspravi o promjeni *dušobrižništva* nužna je raščlamba društva, ali „sa samokritikom suvremenoga doba mora ukorak ići i samokritika suvremenoga kršćanstva“.¹² Bitno je preispitati je li Crkva na vrijeme shvatila da u *tranziciji* treba mijenjati *dušobrižnički* način i kako je odgovorila na duh svijeta i znakove vremena?

Trebalo se osloboditi tlapnje povratka na pretkomunističko doba i da će se ulaskom u slobodu sve urediti. Težnja za demokratskim odnosima i europskim poretkom bila je imperativ, što je Crkva poduprla, svjesna da su u Europi postojali 'zabrinjavajući znakovi gubljenja kršćanskoga spomena i baštine, agnosticizma i vjerske ravnodušnosti'¹³. Radi primjerene *dušobrižničke* postavke trebalo je nadići predrasudu da smo katolička zemlja i da sve protječe u katoličkomu duhu. Iza lovorika prošlosti skrila se *dušobrižnička* povučенost, a u *prijelazu* je bio potreban pastoralni napredak, stjecanje kršćanskih vrjednota i neusiljenih navika, izbjegavanje dvojbi zapadnoga društva i saborsko usvajanje sinodalnog duha. Sloboda je omogućila kršćanima posvjedočiti duhovne i vjerske vrjednote, postati glas zapostavljenih i siromašnih.

Prijelaz u demokraciju doživljen je kao olakšanje, očekujući „novo proljeće vjere“¹⁴, a u suočavanju s naslijeđem duhovne pusto-

---

¹¹ Usp. Nediljko A. Ančić, Crkva i moderna kultura, u: N. A. Ančić – N. Bižaca, *Crkva između proročkog poslanja i konformizma*. Zbornik radova, CuS, Split, 1999., 87.-117.

¹² Benedikt XVI., Enciklika *Spe salvi* (30. 11. 2007.), KS, Zagreb, 2008., 22. (dalje: SS).

¹³ Usp. Ivan Pavao II., Pobudnica *Ecclesia in Europa* (28. 6. 2003.), KS, Zagreb, 2003., 7.

¹⁴ Ivan Pavao II., *Govor na Žnjanu u Splitu* (4. 10. 1998.), 5.

ši ispriječio se novoliberalizam. Od Crkve se očekivala uključenost u rješavanje *tranzicijskih* nevolja, osobito društvenih i da se ona, radi prosudbeno-proročke svijesti, ne ušutka političkim ponudama. Neke pogodnosti, kao što je izdvajanje novca, često su spoticaj, a Crkva „ne polaže svoju nadu u povlastice koje joj pruža građanska vlast”.¹⁵ Crkva je postupno uživala ugled, pa su potpisani ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske, čime je uređen odnos Crkve i države. Protočnost je bila razvidna, osobito je tijekom rata bila prepoznata u ostvarenju karitativnih pothvata i uvođenju školskog vjeronauka. Svojom zauzetošću pridonijela je uspostavi demokracije te se ukorijenjeno postavila u društvu, nastojeći oplemeniti područje koje joj je omogućio višestranački sustav.

U političkoj slobodi lebdio je izazov izgradnje društva u duhu evanđelja. Otvorila su se obzorja za pastoralno stvaralaštvo i pristup društvu: vrtići, školstvo, kultura, mediji, vojska, policija, bolnice, zatvori. U učestalim obraćenjima obnovljen je katekumenat, premda se očekivalo da će duhovna praznina u ljudima izazvati veću želju za kršćanskim istinama. No nerijetko je bila ispunjena zabavama, ideološkim i sektaškim ponudama, a poseban mamac bio je tehnološki napredak i pojava interneta.

2.1. Nesnalazjenje i promjena pastoralne paradigme

Crkva je u *prijelazu* previdjela potrebu promjene *dušobrižničke* svijesti i načina rada i nije se suočila s time. Spomenuto *dušobrižništvo* jednostavno je preslikano u demokratsko stanje. Društvena odrednica Crkve gotovo je izostala, na što su se vjernici laici i svećenici priviknuli, produbljujući time prijemor crkvenosti. *Dušobrižnička* je zatvorenost nehotice pripomogla 'privatizaciji' vjere, a zadaća Crkve je uprisutniti vjeru u svakodnevicu i prosuđivati izazove svijeta, da bi što bolje naviještala evanđelje. Ali, kako unaprijediti pastoral, ako se nastavlja raditi na isti način?

Pluralizam omogućuje novi svjetonazor, nezavisan o onostranosti, što ubrzava 'sekularizaciju'¹⁶. Kršćanska vjera gubi svoj odnos sa stvarnošću, pa mnogi kršćani, pod utjecajem socijalizma, na vjeru gledaju suzdržano, kao privjesak, što crpi crkveno poslanje. Liberalizacija i mediji pojačano utječu na mišljenje ljudi, pa se oni kritički odnose prema Crkvi. Suparnik nije više borbeni komu-

¹⁵ GS, 76.

¹⁶ Usp. Ž. Mardešić, *Rascjep u svetomu*, 243-280.

nizam, nego liberalizam, koji je razotkrivao crkveno nesnalaženje u suvremenom svijetu.

Crkveno vodstvo nije bilo pripremljeno za pastoralne izazove u globalizaciji, a posljedica je *autoritativni* način upravljanja, umjesto pastoral *kružnoga toka*. Čuvali su dušobrižničke položaje, tj. u župama se davala prednost ne stvaralačkomu, nego *uslužnomu pastoralu*, bila je zajamčena podjela sakramenata, ali, često, bez ozbiljne katehetske pripreme. Osjećao se strah pred novim i stav suprotstavljenosti, a ne susreta sa svijetom, pa nije bilo lako ostvariti nove suvremene kršćanske potrebe.

Uobičajeno *dušobrižništvo* održava pastoral okupljanja, a zanemaruje odrednicu poslanja, pa se gubi životna snaga. Prepušta se spontanosti, što ne zahtijeva veliki vjerski napor, jer je lakše slijediti običaje nego stvarati pastoralnu strategiju. Podržava kulturološko kršćanstvo, zaustavlja se na obredima i upućuje na *pastoral čuvanja* postojećega stanja bez razmišljanja o obraćenju i umreživanju, cjelovitom odgoju u vjeri i suodgovornosti vjernika laika.

Stečeno *samotno dušobrižništvo* hrani klerikalizam pa se Crkvu doživljuje samo kroz hijerarhiju. Klerikalno osmišljen pastoral usmjeren je crkvenim slavljinama i prigodnim događajima, a prenaglašenost tradicije često se preodijeva u tradicionalizam, što vjeru umrtvljuje. Posljedica je suzdržanost laika, nerad s odraslima, manjak crkvenosti i zajedništva te svijesti o dobrovoljstvu i društvenoj zauzetosti. U pretjeranoj centralizaciji naziru se ostatci vlastelinsko-klerikalne uloge biskupa i župnika, što usporava saborski smisao Crkve kao „naroda Božjega“ i obnovu crkvenih struktura.¹⁷

Uspostava pastoralnih i ekonomskih vijeća, koja neke naše župe i biskupije ni danas nemaju, često je bila besadržajna, što je usporilo osmišljenost služba, dužnosti i uloge vjernika laika. Učinak je pastoralna slika „narodne Crkve“, u kojoj su *obredi prijelaza* (rođenje, ženidba, smrt) glavni crkveni čini. Pastoral nije sustavno osmišljavan, nego je bio prigodan, crkvenost se hranila obredima i pučkom pobožnošću. Oblikovala se obredna uputa, koja postupno jača vjernički subjektivizam, prema kojoj svatko zagovara svoj osobni pojam kršćanstva, ravnodušnost prema vjeri, udaljenost od Crkve i župne zajednice. Pastoral je usmjeravan na sakramentalizaciju, a premalo na životno poslanje i vjersko poosobljenje¹⁸, na društveno-karitativnu i proročko-prosudbenu svijest *ad intra* i *ad extra*.

---

¹⁷ Usp. J. Baloban, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, GK, Zagreb, 2004., 45-76.

¹⁸ Usp. Nikola Vranješ, *Pastoral danas*, GK, Zagreb, 2013., 154-160.

Da su tradicionalna 'crkvenost' i religioznost postajali sve slabiji, već je u *tranziciji* pokazalo istraživanje *Vjera i moral u Hrvatskoj*¹⁹. Premda nije bilo lako, u ratnim i poratnim okolnostima, istodobno stvarati državu i graditi dalekosežni i cjeloviti pastoralni smjer, ipak se čini da je crkveno vodstvo bilo uvjereno da postojeće *dušobrižništvo* može odgovoriti zahtjevima pluralnoga društva.

Početkom trećega tisućljeća, nakon preuzimanja vlasti bivših komunista i liberala, 2000. godine, u duhu poticaja pape Ivana Pavla II., o potrebi *nove evangelizacije*, biskupi su spoznali da je neodgodiv pastoralni zaokret, jer nova vremena traže i prikladne metode evangelizacije. Shvatili su da samo *mistika* i duboko poznavanje vjere omogućuju kršćansku zauzetost i cjeloviti pogled na stvarnost, jer vjera prožima ne samo pojedinca nego i zajednicu. Nadnaravno iskustvo omogućuje cjelovitu pastoralnu promjenu, koja mora početi od svjedočenja iskustva vjere i zajedništva s Isusom Kristom. Pastoralna se odlučnost naslućuje u njihovoj poruci da je „zbog zanemarivanja župne kateheze nastala određena *eklezijalna praznina* unutar nagrižene cjelovitosti uvođenja u vjeru i u život župne zajednice, upućujući na nužnost rada s obiteljima kao i župne kateheze“²⁰. Smjernice su bile usklađene sa saborskom eklezijologijom, ali izvedba je postavljena u uobičajene okvire,²¹ što u poslijemodernomu društvu može „ometati evangelizacijski polet“²².

Mnogi su vjernici, u okvirima pučke pobožnosti, istinski uranjali u otajstva kršćanske vjere, dok su 'nikodemski kršćani' (Iv 3,1-8) i nominalni vjernici rado zagovarali pripadnost Crkvi, pa se bez iskrenoga obraćenja širilo kulturološko kršćanstvo (Ef 4,20-24), što je, u mnogomu, bio znak duhovne i crkvene praznine. Premda se većina pučanstva izjašnjavala katolicima, ipak se mnogi nisu oslobodili socijalističkoga oklopa niti su shvatili da je 'kršćaninova zadaća unositi evanđelje u različitosti društveno-kulturnoga života'²³.

Zbog manjka kršćanske duhovnosti ispriječila se novoliberalna suprotnost, prema kojoj vjernik u crkvi istodobno može slaviti bogoslužje, a u društvu se ponašati svjetovno. Bez stvaralačke pripadno-

¹⁹ Usp. Marijan Valković, *Vjera i moral u Hrvatskoj* (Opći uvod), *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), 4, 461-473.

²⁰ Usp. HBK – NKU, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, NKU/HBK – HILP, Zagreb – Zadar, 2000., 7-10.

²¹ Usp. HBK, *Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća Na svetost pozvani* (15. 8. 2002.), GK, Zagreb, 2002., 3. (dalje: NSP).

²² EG, 26.

²³ Usp. GS, 42, 73-76.

sti crkvenoj zajednici vjera gubi uporište u svakodnevici, jer se slavi u zajednici vjernika, a suvremeno se društvo razvija na tehno-znanstvenomu, političkom i gospodarstvenom napretku, pa tako, osim umanjenoga broja katolika, umanjuje važnost vjere u crkveni nauk i zajednice.²⁴ Suvremeni 'slabi čovjek' sve se manje ponaša prema načelima vjere, a uglavnom usvaja *formam mentis* koju mu podmeću internet i TV, kao glavna posrednička sredstva, koja ustrajno propituju vjerske vrjednote, rastaču crkveno zajedništvo i pokreću izdvojenost. Kulturološko se kršćanstvo pokazuje neplodnim, jer ne uspijeva prenositi kršćansku vjeru i njezine vrjednote. No, vapaj za 'pastoralnom transformacijom' i duhovno-crkvena praznina, osim što su znak crkvene tromosti, mogu biti pastoralni *kairos*.

2.2. Sekularizacija i duhovno-pastoralni otpor

Pitanje je kako se nositi s promjenama, koje papa Franjo naziva 'promjenama epoha'. Nije poteškoća u prihvaćanju promjena, nego u spoznaji, da, kada nastupe, postajemo nešto drugo, nešto što možda ne želimo biti. To se, početkom trećega tisućljeća, dogodilo Europi, koja, gubeći svoju bitnost, umjesto kršćanstva promiče isprazne riječi ljudskih prava i nejasne snošljivosti.²⁵ A Hrvatska?

Nakon jednogumlja, u *prijelazu* se nametnuo dionički kapitalizam, kao neka vrsta tehnokratskoga komunizma, mnoštvo zamisli i životnih izbora. Hrvatska se našla u liberalnoj demokraciji, koja, tvoreći nenarodno²⁶ društvo relativizira antropološke, kulturne i vrijednosne stvarnosti: vjeru, život, osobu, brak, obitelj, državu. Društvo propituje sekularizacija, koja se oslobađa od vjere i pretvara u sekularizam, čija je svrha potisnuti kršćanstvo iz javnosti.²⁷ Pomoću tehnokratske slike i virtualnoga svijeta, digitalne i zelene tranzicije, robotizacije i umjetne inteligencije, nastaje 'novi

---

²⁴ Usp. Josip Baloban – Gordan Črpić – Josip Ježovita (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko katoličko sveučilište/KS, Zagreb, 2019., 88-100. J. Baloban – J. Ježovita – Branko Murić, *Komparativna analiza crkvenosti u Hrvatskoj i Srednjoj Europi*, u: J. Baloban – Silvija Migles, Krunoslav Nikodem – Siniša Zrinščak (ur.), *Promjene vrijednosnog sustava u demokratskoj Hrvatskoj*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu/KS, Zagreb, 2023., 79-130.

²⁵ Usp. Douglas Murray, *Čudna smrt Europe*, Puls, Zagreb, 2018., 7.-15. Isti, *Rat protiv zapada*, 2022., 6.

²⁶ „Ne postoji puni identitet bez pripadnosti nekom narodu. ... Bog je želio ući u život i povijest naroda“, u: Franjo, *Gaudete et exsultate*, 6.

²⁷ Usp. Jan Perszon, *The Crisis of Western Culture and Secularism*, *Verbum vitae* 42 (2024.), 2., 377-400.

društveni sustav obilježen slojevitim epohalnim promjenama²⁸ i novi čovjek, koji je, s neznatnim vjerskim iskustvom i znanjem, sve manje otporan duhu vremena.

Slabljenje vjere i vjerskoga znanja utječe na hrvatsko društvo, što pridonosi sekularizaciji,²⁹ a duhovnost vjeri daje životnost, pa je prijemor vjere povezan s manjkom zdrave duhovnosti. Ipak, bezbožni svjetovni humanizam nije glavni izazov crkvenomu kršćanstvu, nego okretanje od *religije k duhovnosti*. Tijekom povijesnih crkvenih napetosti vjernici su oživljavali osobnu duhovnost. I danas je povećano zanimanje za duhovnost, ali suvremeni čovjek o njoj rijetko ima produbljen stav, jer se učestalo otima iz krila vjere i zajednice te postaje samostalno područje sa svojim pravilima. Globalizacija potiče neku 'novu duhovnost', na temelju koje 'slabi čovjek' postupno sastavlja izvaninstitucionalnu duhovnost i vjerovanje.³⁰

Budući da su, početkom trećega tisućljeća, bili 'vidljivi tragovi sekularizacije i sekularizma', hrvatski biskupi, upitavši se kako evangelizirati tu Hrvatsku, naumili su 'planirati pastoral u perspektivi svetosti'.³¹ Crkveni duhovno-pastoralni pothvati nastojali su se oduprijeti 'upravljačima ovoga mračnog svijeta' (Ef 6,12), jer sekularizam raskršćanjuje kulturu, pridonosi 'antropološkoj fragmentaciji' i znanstvenom agnosticizmu. Svjetovni *mainstream* mediji sustavno pritišću hrvatsku sredinu da bi ozloglasili hrvatsko društvo i ljude poticali na iseljavanje.

U pluralnomu društvu vlada 'tržište kao dogma neoliberalnih vjerovanja'³², određujući što je čudoredno, što se vidi u nametanju rada nedjeljom i na referendumu o braku i obitelji. Odmak od kršćanske baštine nije uzrokovan siromaštvom duhovno-pastoralne ponude, nego se radi o postupku, kojemu, osim društvenih prijemora, pridonosi neprikladan pastoral i unutarnje poteškoće koje nagrizaju Crkvu.³³ Društvo je religiozno, ali kršćanstvo slabi, širi

²⁸ Usp. Franjo, *Umjetna inteligencija nije ni objektivna ni neutralna*, u: <https://ika.hkm.hr/papa-franjo/papa-franjo-na-sastanku-skupine-g7-umjetna-inteligencija-nije-ni-objektivna-ni-neutralna/> (14. 6. 2024.).

²⁹ Njemački isusovac Klaus Mertes ispričao je što se dogodilo kada je posjetio praznu crkvu jednog poslijepodneva. Dijete od desetak godina ušlo je u crkvu i upitalo svog oca: "Tata, tko je onaj čovjek na križu?" Otac je odgovorio: "Nažalost, ne znam ni ja.", u: *Kulturelle Identität und Weltreligion, Stimmen der Zeit* 149 (2024.), 8, 561-562.

³⁰ Usp. Tomáš Halík, *Popodne kršćanstva*, KS, Zagreb, 2023., 207-220.

³¹ Usp. NSP, 10.

³² Usp. Franjo, Enciklika *Fratelli tutti* (3. 10. 2020.), KS, Zagreb, 2020., 168.

³³ Usp. HBK, "Da vaša radost bude potpuna" *Iv* 15,11. (12. 4. 2018.), KS, Zagreb, 2018., 1-10.

se humanizam i univerzalizam, uočava se povratak pretkršćanskim zasadama svetoga, povratak na bezboštvo, oduševljenje istočnjačkim vjerovanjima, panteističkim zamislama i kozmoteizmom.³⁴

U razvitku blagostanja bitno je gospodarstvo, koje u Hrvatskoj još uvijek baštini socijalističke navike, a svodi se na neodržive trgovinske odnose uvoza i turizma. Mnoge obitelji, zbog nezaposlenosti i opadanja gospodarstva, iseljavaju, odgađaju sklapanje braka i rađanje djece. Zbog duhovne praznine, i kapitala kao glavnoga mjerila, društvo zahvaća zaraza oholosti i pohlepe. Lagodnost skriva zamku, prema kojoj domaće stanovništvo smatra neprihvatljivim neke poslove, a za koje koriste tuđe radnike, pa se društvo postupno i nepovratno rastače. Takve društvene pojave priječe domaću proizvodnju, razvitak gospodarstva, stvaraju duhovni zastoj i uvećavaju činovničku crkvenu svijest, što Crkvu može označiti kao muzejski izložak.

Poslijemodernizam guši evanđeoske vrjednote, a osobito seksualni prevrat, na krilima nenaravne rodne ideologije i *woke* kulture, sekularizira brak i obitelj, pa se u Hrvatskoj sklapa sve manje crkvenih brakova, a sve ih se više rastavlja. Očito, osim gospodarstvenih čimbenika, promjene društvenih mjerila i vrjednota pridonose priraštajnomu slomu hrvatskoga društva, jer su brak i obitelj temelj društva. Suvremeno društvo i novi naraštaji mijenjaju prednosti, pa, pod utjecajem 'duhovne svjetovnosti', koja ne traži Boga nego osobnu dobrobit, i 'woke kulture', tone u odbacivanje svega što ograničuje osobnu slobodu; jača autonomija pojedinca i individualizacija religioznosti, što zatire vjerske i znanstvene istine.³⁵ Neki to nazivaju *cancel culture*, zatiranje kršćanskoga pamćenja ili ukidanje cjelokupnoga društveno-kulturnoga naslijeđa.³⁶

U raseljenoj Hrvatskoj više je umrlih nego rođenih, što se, sa starenjem stanovništva i useljavanjem tuđih radnika, odražava na

---

³⁴ Usp. Chantal Delsol, *La fine della cristianità e il ritorno del paganesimo*, Cantagalli, Siena, 2022., 17-36. Prema *Istraživačkomu centru Pew*, od 9. 8. 2024., samo 42 % Hrvata smatra vjeru bitnom, a 40 % dnevno moli, usp. Jonathan Evans, *Where is the most religious place in the world*, u: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/08/09/where-is-the-most-religious-place-in-the-world/> (10. 8. 2024.).

³⁵ Usp. K. Nikodem – S. Zrinščak, *Sekularizacija ili polarizacija? Religijske promjene u europskim katoličkim zemljama*, u: J. Baloban, S. Migles, K. Nikodem, S. Zrinščak (ur.), *Promjene vrijednosnog sustava u demokratskoj Hrvatskoj*, KS, Zagreb, 2023., 39-75.

³⁶ Usp. Pierre Gisel, *La trappola del nuovo inizio. Cristianesimo, cancel culture e wokismo*, *Il Regno – Attualità* 69 (2024.), 2, 53-65.

životnost crkvenih zajednica i pad duhovnih zvanja.³⁷ Demografsko oživljavanje, koje, osim političkih pothvata, uključuje spoj pastoralna djece, mladih, obitelji i društveni pastoral, prvobitno se ukorjenjuje u duhovnoj obnovi. Crkva je pozvana, u vjerskomu i političkomu mnoštvu graditi prihvatljivu kulturu suživota, integraciju useljenika te sustavno raditi na pastoralu useljenika.³⁸ Hrvatsko društvo i hrvatska Crkva su pred velikim ispitom, jer se, zbog „teških povreda ljudskog dostojanstva u suvremenom svijetu“³⁹, radi o opstanku naroda i kršćanske vjere.

Sve se više govori o ‘poslijekršćanskomu društvu’, u kojemu kršćanstvo nije duhovni smjerokaz, pa *prijelaz* iz kršćanskoga u svjetovno društvo upućuje na pastoralnu obnovu. Jer, nestankom vjere gubi se kršćanska predaja, koja pruža kulturna i čudoredna pravila ponašanja, koja se očituju u odnosu prema osobi, braku i obitelji, izobrazbi i odgoju, poslu i novcu. Stoga, bez prvoga navještaja i ozbiljne vjeropouke, opasnost je da, zbog želje za narodnom biti, vjera postane nevjerska, tj. da se mnogi smatraju kršćanima bez obzira vjeruju li ili ne vjeruju.

Crkva je pozvana dati dušu modernomu društvu, premda je nagrizažu ne samo izvancrkveni, nego i unutarcrkveni razlozi i prijepori. Zbog duhovne usahlosti u Europi mnogi izlaze iz Crkve, u Hrvatskoj opada povjerenje u nju, ljudi koji redovito idu u crkvu stariji su i sve ih je manje, osobito nakon pandemije; produbljuje se napetost između konzervativaca i progresivaca, jača laicizam i prijepor zvanja, javlja se agnosticizam među svećenicima, a svemu pridonosi sablazan spolnih zlostavljanja, pa se povećava sumnja i nevjerica.

Veliki su to izazovi u oblikovanju crkvenoga doprinosa, da bi se svijet mogao postupno mijenjati i postajati sličniji kraljevstvu Božjemu. Tko misli učiniti svijet sličnim kraljevstvu Božjemu, taj se mora baviti ovim svijetom i u njemu se boriti snagom Duha Svetoga. Crkva ne bi smjela biti sebeljubna, nego bi se morala suočavati sa svojim pozivom i poslanjem, biti *misionarska*, tj. nesebičnim

³⁷ Usp. HBK, *Deklaracija sa Šestog hrvatskog socijalnog tjedna* (23. 10. 2021.). Dražen Živić – Nikola Šimunić, Aktualni demografski trendovi i njihove posljedice na hrvatsko društvo – nacionalni i regionalni uvidi, u: S. Baloban, G. Črpić, D. Petrović Štefanac, Z. Ancić, *Demografija, iseljavanje, migracije*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve/KS, Zagreb, 2023., 31-58.

³⁸ Usp. HBK, Komisija Iustitia et Pax, *Izazovi migrantske krize u europskom prostoru* (17. 7. 2018.).

³⁹ Dikasterij za nauk vjere, Deklaracija *Dignitas infinita* o ljudskom dostojanstvu (2. 4. 2024.), 34., usp. 35-62.

služenjem učiniti svijet sličnijim kraljevstvu Božjemu.⁴⁰ Očito, nove okolnosti potiču Crkvu na promjenu pastoralne paradigme, na prijelaz iz *aplikativnoga* i *uslužnoga* pastoralna na pastoral Riječi, tj. naviještanja Riječi Gospodnje, koja treba 'trčati' u svijet u kojemu svi nemaju vjeru (2 Sol 3,1-5), da bi se promijenio, obratio i postao nov (Otk 21,5).

Kršćani su dio društva, pa ih se tiču svi 'transformacijski procesi', jer „su primili poruku spasenja koju valja iznijeti pred svakoga“⁴¹. Crkva se može suočiti s duhom vremena na plemenit način, potičući *pastoralno obraćenje*. Obraćanje proizlazi iz iskrenoga odnosa s Isusom, inače društvo i pastoral odumiru. Radi se o mističnomu odnosu, koji zna otkriti Boga u čovjeku, svjedočeći zajednički život u vjernosti evanđelju. U suprotnomu, prevagnut će 'duhovna svjetovnost'. Stoga treba prepoznati promjene, jer „povlačenje u izolaciju, koja je inačica imanentizma, može naći svoj izraz u lažnoj autonomiji u kojoj nema mjesta za Boga“⁴². No, smiju li vjernici pred čvrsto posvetovnjačenim čovjekom biti vjerski neotporni i mlaki, ispuštajući 'odgovor na obrazloženje nade' (1 Pt 3,15)?

Crkva živi u svijetu, ali očito ne više u svomu svijetu, jer mnogi vjernici više brinu o društvenomu ugledu nego o vjerskoj vrsnoći. Vjeru je nekoć podržavalo društvo, a u pluralizmu otkrivamo da je Crkva samo jedan od mnogih društvenih sudionika. Vjera je preživjela u otporu, a da bi u sekularnomu svijetu kršćani ostali otporni i postojani, treba im duhovnost i obnova, jasan nauk i Crkva kao zajednica vjernika, uvjereni kršćani koji će unositi evanđelje u sve društvene sustave.

3. TRANSFORMACIJA PASTORALA U EVANĐEOSKO-MISIONARSKOMU DUHU

U dvojabama treba li *transformirati* pastoral, ne može se zaobići Isusovu rečenicu: „Lice zemlje i neba umijete rasuditi, kako onda ovo vrijeme ne rasuđujete?“ (Lk 12,56). Za uspostavu prikladnoga pastoralna nužna je bogoslovno-pastoralna prosudba, koja se odnosi na svekoliku crkvenu stvarnost⁴³ i otvaranju djelovanja Duha Sve-

---

⁴⁰ Usp. Stefan Silber, *Una Chiesa che esce da se stessa*, Queriniana, Brescia, 2023., 68-71.

⁴¹ GS, 1.

⁴² EG, 89., usp. 26, 27, 49.

⁴³ Usp. EG, 50-109. Franjo, *Gaudete et exultate*, 166-174. Isti, *Naučiti jezik srca*, Verbum, Split, 2023.

toga, u razabiranju stvarnosti i društvenoga rasta⁴⁴, dakako, bez 'totalizirajućih makinacija'.

Prosudba je životni odabir, 'potaknut vjerom'⁴⁵, čije rješenje uključuje ozbiljno obraćanje na evanđelje (Kol 2,2-3), u suprotnomu radilo bi se o lukavomu umijeću. 'Transformacija pastoralala' je pitanje vjere, pa se treba upitati što Bog od Crkve očekuje u doba 'promjene epoha' (Rim 12,2), odnosno kako danas naviještati evanđelje, kako vjera može postati stvarnost? Bez duhovnosti i pastoralne *provjere*, koja jamči, u primjerenomu obliku, istinit pastoralni zahtjev, Crkva se može uljuljati i previdjeti obnovu. Može se dogoditi da neke službe u Crkvi preuzmu osobe koje uopće ne vjeruju i ne prihvaćaju crkveni nauk. Crkva ne opstoji samo u crkvenim prostorijama ili biskupijskim uredima, nego je čine vjernici, koji žive u različitim sredinama. Ali, centralizacija, samouputnost i *aplikativni* način rada priječe crkvenu obnovu.

Pitanje je što je 'transformacija pastoralala', odnosno kako se to događa, koji su njezini putovi i ciljevi? Tradicionalno *dušobrižništvo*, koje je stoljećima odgajalo kršćane, ozbiljno je poljuljano. Kao što smo u prvim dvama dijelovima utvrdili, postaje neučinkovito, odgovara svijetu koji više ne postoji, jer živimo u doba globalizacije i 'privatizacije' života. Ipak, utjecaj i trag tridentskoga načina rada, koji još uvijek prožima pastoralne postavke, modele i strukture, nije lako, ali je nužno promijeniti i uspostaviti sinodalne, evanđeosko-misionarske odrednice. A, u sklopu razočaranja demokracijom, „sinodalnost bi mogla ponuditi nadahnuće za budućnost naših društava”.⁴⁶

Odgovor na *tehnokratski pastoral* je 'misionarstvo i evangelizacija'⁴⁷, jer upućuju na put (Lk 4,18). Duh Sveti i pastoralna ljubav snaga su što Crkvu pokreće da *izide iz sebe* (Dj 2,1-13), da služi, darujući se u poslanju suvremenim siromasima. Jedini način da bi biskupija ili župna zajednica zadržale kvasac života i rasta, jest pastoralno *izići iz sebe*, te, navješćujući i svjedočeći, poticati druge na Božje milosrđe (Iv 4,29). Obnova se ne ograničuje na *strukture*, koje misionarsko obraćenje pastoralala mijenja za rast kraljevstva Božjega i na sebe preuzima obraćenje zajednice i obogaćuje duhovne

⁴⁴ Usp. XVI. redovna opća skupština Biskupske sinode, *Sinodalna Crkva u poslanju - Sažeto izvješće s prvog zasjedanja* (4. 9. 10. 2023.), 2.1.

⁴⁵ Usp. GS, 4, 11, 37. Paolo Asolan, *Il discernimento teologico-pastorale*, u: A. Donato – J. Mimeault (ur.), *Il discernimento*, Accademia Alfonsiana, Roma, 2018., 151-162.

⁴⁶ *Instrumentum laboris* za Drugo zasjedanje Sinode – listopad 2024., 19.

⁴⁷ Usp EG, 5. pog.

pogleda. Premda pretpostavlja osobno obraćenje, zajednica postaje nositelj pastoralnoga obraćenja,⁴⁸ koje se tiče uzajamnih odnosa i ponašanja u misijskoj zajednici.

Nosiva promjena, koju je trebalo poduzeti već u *tranziciji*, odnosi se na ustroj biskupijskoga pastoralna i pastoralnoga zajedništva koje svoje najbolje čine nalazi u *cjelovitomu* ili *organskomu* pastoralu. Zajedništvo je temeljena odrednica, jer 'privatizirani način života može dovesti do skrivanja vjernika u lažnu duhovnost'⁴⁹, a bez duhovnosti nema pastoralna. Promjena se očituje u sudjelujućemu pastoralnom planu, razrađenu, ostvarenu i vrjednovanu u sustavu sudjelovanja svih, a istodobno u prilagodljivomu prema stalnim izazovima naroda Božjega. Ustrojstveno obraćenje mjesne Crkve usklađuje se s planom zajednice, usmjerenim prema svima, tako da se svatko osjeća pozvanim i uključenim, a svaka je *struktura* uvijek otvorena utjecaju Duha Svetoga.⁵⁰

U sklopu *Sinode o sinodalnosti* (2021. - 2024.) hrvatski su biskupi uputili na promjene u duhu sinodalnosti, ali ne pružaju, kao neke druge biskupske konferencije, cjelovite pastoralne smjernice, na temelju kojih se može reći da se radi o strateškoj 'transformaciji pastoralna', premda su i neke biskupije ugrađene u uobičajeni pastoral, jer pastoralni 'oblici sudjelovanja svih' nisu zaživjeli. Smatraju da treba uključiti vjernike laike u sinodalna tijela sudjelovanja i suodlučivanja, ali sinodalni postupci postaju neučinkoviti, često zbog slabljenja biskupova ugleda.⁵¹

Uzimajući u obzir kontekst, pastoralno se obraćenje odnosi na modele, postavke i strukture crkvenoga rada. Ne radi se samo o predanosti i dobroj volji nego i o smjeru. Da bi se omogućilo prenošenje evanđelja u suvremenu uljudbu, biskupijski i župni pastoral treba poći od stanja osoba, od stvarnih poteškoća, očekivanja i vrjednota, oslušujući 'radosti i žalosti' ljudi. Kada se radi o tim bitnim odlukama, 'svaki je naraštaj na novomu početku'. Strukture, kao životne veze, važne su i nužne, ali same po sebi ne mogu jamčiti duhovno i pastoralno blagostanje, jer „i najbolje su strukture djelotvorne samo ako su u zajednici živa uvjerenja koja mogu

---

⁴⁸ Usp. Kongregacija za kler, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve* (29. 6. 2020.), KS, Zagreb, 2021.

⁴⁹ Usp. EG, 262.

⁵⁰ Usp. Victor Manuel Fernández, *La conversine pastorale*, u: R. Fisichella – F. Spinelli (ur), *Una pastorale rinnovata*, vol. 2., San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 2020., 31-53.

⁵¹ Usp. HBK, *Sažetak za Sinodu o sinodalnosti 2021.-2024.* (15. 5. 2024.), 2.

motivirati ljude⁵², u suprotnomu „svaka se nova struktura pokaže nedjelotvornom.“⁵³

U Isusovu pozivu učenicima da ga slijede, osjeća se pastoralni i misionarski smisao: „Hajdete za mnom, učinit ću vas ribarima ljudi“ (Mt 4,19). Navještaj i misionarstvo izazovni su, tj. znače *poći ususret*, tražiti potrebite i udaljene od Boga. Poslanje nije privjesak. Njime naviještamo, tješimo i prosvjetljujemo druge. Očito, *abdikativnomu pastoralu* treba misionarstvo. No, bez osobnoga obraćanja nema ‘pastoralne transformacije’, a Crkva ne odvajava društveno obraćenje od duhovnoga. Sve ‘obnove’ ostaju neučinkovite, tvrdio je papa Benedikt XVI., ako se ne odgovori na izazov vjere, tj. ako u susretu s Isusom Kristom vjera ne oživi i ne postane stav.⁵⁴ Svi su pastoralni pothvati uzaludni, ako u njima „nema duhovnosti koja može promijeniti srce“.⁵⁵

3.1. Treba li i je li ostvariv novi pastoralni način?

Prijepor u Hrvatskoj nije dovršen, nego zahvaća duboke kulturne razine i zajedničko ćudoređe. Kako ne mijenjati pastoral u veoma promijenjenoj kulturi? Zar kršćani nisu su/odgovorni? Kršćanskoj je mudrosti svojstveno spoznavati spomenute promjene, znakove i duh vremena i, u odnosu sa svijetom, dati razlog svoje nade. Osim evanđelja, na pastoralnu preobrazbu potiče svijet u kojemu Crkva živi. Pastoralna mlitavost i bijeg nisu rješenje, jer, odgovorni, osobito svećenici, ne bi izbjegnuli Izaijinu prijekoru: „Mnogo si vidio, ali nisi mario, uši ti bjehu otvorene, ali nisi čuo“ (Iz 42,20).

U naletu sekularizma, koji „nastoji ograničiti vjeru i Crkvu na privatno i intimno područje“,⁵⁶ pastoralni modeli, postavke i strukture ne smiju ostati neokrznutima, jer bismo sprječavali ljudsku slobodu i Duha Svetoga da djeluje u nama. Ali, da bi se nakon ‘društvene tranzicije’ pokrenula ‘pastoralna transformacija’, biskup,⁵⁷ u duhu *kenotičkoga pastoralna*, suradnje i suodgovornosti, zajedno s pastoralnim vijećem, pozvan je spoznati i provjeriti razloge obnove i utvrditi kamo usmjeriti mjesnu Crkvu (1 Sol 5,19-21). Ne radi se o promjeni vjere i nauka, nego načina pastoralnoga rada.

⁵² SS, 24.

⁵³ EG, 26.

⁵⁴ Usp. Benedetto XVI., *Discorso per la presentazione degli auguri natalizi* (22. 12. 2011.).

⁵⁵ EG, 262.

⁵⁶ EG, 64.

⁵⁷ Usp. EG, 30-31, GS, 44.

Nije dostatno primijeniti uopćene obrasce, administraciju ili samo predočiti učinke pastoralnoga istraživanja. Nužni su prikladni i stvarni pothvati, jer prosudba se ne ograničuje na puko tumačenje dijagnostike, ona je odvažan i ostvariv crkveni rad na svim razinama. No, *raščlamba* i *odluke, planovi* i *provjera* o smjeru Crkve ne tiču se samo biskupa i svećenika nego uključuje cijelu mjesnu Crkvu, sukladno bogoslovno-pastoralnim zahtjevima postupnosti i sinodalnosti. U Crkvi, kao zajednici „Božjega naroda“, svaki vjernik treba dati svoj udio, a možda smo daleko od toga, jer mnogi se usmjeruju na osobni vid ispunjavanja vjerskih potreba. To je suprotno sinodalnosti, pa se, i nehotice, stvara pastoralni individualizam, klerikalizam i prosvjetiteljski pastoral.

Uočivši svjetske i mjesne promjene, treba imati snage stvarno, mudro i odgovorno mijenjati unutarnji sklop i način rada u duhu evanđelja. Zbog manjka vjere i duboke duhovnosti neki se ne posvećuju poslanju, pa upadaju u beznađe i nepovjerenje. Gube se u duhovnomu radikalizmu, tumačeći Sveto pismo, doslovno, a ne žele ništa prosuđivati i poduzimati; neki, da bi na sebe privukli pozornost, osobito u vidu neprimjerenoga korištenja društvenih mreža, bave se novotarijama i aktivizmom, misleći da će s mnoštvom ponuda nešto promijeniti, pa brzo odustanu. Neki misle da ništa nije dobro i da sve treba mijenjati, a drugi se boje promjena, tvrdeći da su uhodani putovi dovoljni, vodeći se krilaticom ‘uvijek se tako radilo’. Neki, zbog straha, da ne bi pogriješili i da se ne bi izvrgnuli prigovorima, osporavaju pastoralno planiranje, tvrde da je spontanost prokušan način, ‘zatvarajući se u strukture koje daju lažni osjećaj sigurnosti’⁵⁸.

Uočivši opasnosti *pastorala zaborava* i *sljepoga dušobrižništva*, hrvatski biskupi samokritički smatraju da suradnja, zajedništvo i otvorenost različitosti trebaju biti vodeće vrjednote,⁵⁹ jer, tvrde, pojačana sekularizacija slabi vjeru kao uporište smisla te potiče njezino obezvrjeđivanje u životu pojedinca i u cijelomu društvu, što se odražava na prenošenje vjere, važnost predaje i pamćenja.⁶⁰ Pitam se može li Crkva biti prepoznatljiva u ‘evangelizacijsko-misijskomu ključu’⁶¹, ostajući u tridentskomu modelu, koji se oslanja na službujuće, a zanemaruje kraljevsko svećeništvo?

---

⁵⁸ Usp. EG, 49.

⁵⁹ Usp. HBK, *Sažetak za Sinodu o sinodalnosti 2021.-2024.*, 4.

⁶⁰ Usp. HBK, “*Da vaša radost bude potpuna*”, 1, 7.

⁶¹ Usp. EG, 33-35.

3.2. Smjernice za 'transformaciju pastoralala'

Društvena tranzicija i duboka društvena previranja u trećem tisućljeću pokazuju da je pred nama veliki kulturni, duhovni i pastoralni izazov, koji „zahtijeva da krenemo dugim putem obnove“⁶². Premda se u Hrvatskoj većina stanovnika izjašnjava kršćanima, udišući sekularni i nihilistički humus, sve je ugroženija crkvenost i ne može se izriječkom reći da smo društvo „onih koji s vjerom gledaju u Krista“⁶³. No, čežnja za duhovnošću ne prestaje, ali svi ne teže za kršćanstvom.

Treba prosuđivati vremena i shvatiti da je ovo prigoda „za duboku pastoralnu promjenu u misijskomu smislu“⁶⁴. To se posebno odnosi na župni pastoral, pa, ako on ne odiše „duhovnom snagom evangelizacije“, opasnost je da se začahuri i okošta. Hrvatski biskupi naglašavaju važnost župne zajednice, ali se umnažaju crkveni pokreti i udruge,⁶⁵ koji „često donose novi evangelizacijski žar“, pa ih treba uključiti u cjeloviti pastoral mjesne Crkve i župne zajednice, da se ne bi usmjerili „samo na jedan dio evanđelja i Crkve ili da se ne pretvore u lualice bez korijena“⁶⁶. Stoga, „u svjetlu dosad rečenoga, potrebno je utvrditi perspektive koje omogućuju obnovu 'tradicionalnih' župnih struktura u misijskomu duhu. To je srce željene duboke pastoralne promjene koja mora obuhvatiti navještaj Božje riječi, sakramentalni život i svjedočenje ljubavi, odnosno bitna područja u kojima župa raste i suobličava se otajstvu u koje vjeruje.“⁶⁷

U korijenu obnove je duhovnost, jer je njezina označnica priprava za promjene. Bez vjere nema pročišćenja i obnove, koja ne smije biti iz straha ili koristi. Crkva je pozvana uranjati u sekularni svijet, preobražavati ga i posvećivati, tj. biti u svijetu, ali ne biti od svijeta (Iv 17,14-16; Rim 12,1-2). *Sentimentalnim pastoralom*, s malim vjerskim iskustvom, znanjem i odgojem nemoguće je oprijetiti se nasrtajima sekularizma i svjetovne duhovnosti. Stoga je bitno zajednički razmišljati o 'transformaciji pastoralala', da ne bismo ostali „na zadaćama unutar Crkve, bez stvarnog zauzimanja za primjenu evanđelja u preobrazbi društva“⁶⁸.

⁶² Franjo, Enciklika *Laudato sí* (24. 5. 2015.), KS, Zagreb, 2015., 202.

⁶³ Drugi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium* (21. 11. 1964.), KS, Zagreb, 72008., 9.

⁶⁴ Kongregacija za kler, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, 2.

⁶⁵ Usp. HBK, *Sažetak za Sinodu o sinodalnosti 2021.-2024.*, 4, 6.

⁶⁶ EG, 29.

⁶⁷ Kongregacija za kler, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, 20.

⁶⁸ EG, 102.

‘Transformacija pastoralna’ nije usputan društveni čin, jer ‘čovjekova kristocentričnost’⁶⁹ nuka na preispitivanje prikladnosti *dušobrižništva* oblikovana prema klasičnomu trinomiju, usmjerujući ga na antropološko pitanje i na čovjekov okoliš, jer postojeći pastoral ne može, nakon *društvene tranzicije*, odgovoriti na nove izazove. Globalizaciji odgovaraju nesigurne i oslabljene osobnosti, bez jezika i baštine, a prikladan je pastoral onaj koji je, služeći evangelizaciji, sposoban uvjerljivo prenositi vjeru i navješćivati Riječ Božju. Osim izgradnje vjernika laika, koji su, krštenjem, suodgovorni za Crkvu, treba, u vidu župe kao ‘zajednice zajednica’, procijeniti pastoral svećeničke službe u novim okolnostima, jer se javljaju tvrdnje o suvišnosti ‘službujućega svećeništva’⁷⁰.

Unatoč tomu što novoliberalizam vjeru svodi na ‘privatnost’, svijet treba promatrati kao mjesto svjedočenja, pa je žurno da evangelje uđe u kulturu i pokrene njezine članove, učini ih nositeljima znanosti i mira, politike i gospodarstva, poštovanja ljudskoga dostojanstva i svih stvorenja, da se otvore Bogu i drugomu (Mt 11,4-5). Dakle, nužno je ući u područja antropološke pozornosti i razvijati *cjeloviti pastoral*, pošavši od susreta sa suvremenim čovjekom.

Da ne bismo ostali u prošlosti, s bogoslovno-pastoralnoga stajališta, treba utvrditi što je pastoral *ad intra*, a što *ad extra*, jer dosadnji oblik *dušobrižništva* vodi pastoralnomu individualizmu i neuravnoteženosti, pa je bitno razvijati ‘sinodalno poimanje pastoralna’⁷¹, ne u duhu njemačkoga *Sinodalnoga puta*, koji, unatoč upozorenju pape Franje, da bi išao ukorak s vremenom, širi sekularizaciju. Jer, „ako nedostaje duhovne dubine, sinodalnost ostaje površna obnova“.⁷²

Kao što Biskupska skupština na *Sinodi o sinodalnosti* (2021. - 2024.), na sveopćoj razini, raspravlja o pastoralnomu obraćenju, tako bi hrvatska Crkva trebala osmisliti ‘transformaciju pastoralna’, tj. otkrivanje i ulazak u nova pastoralna i društvena područja, koja ne bi smjela biti isprazna. Na temelju raščlambe i prosudbe, u izvedbenoj inačici, pastoral bi trebalo usmjeriti i produbiti: *ad intra*: a) na cjeloviti vjerski odgoj i izobrazbu vjernika u duhu sinodalnosti, b) na izgradnju zajedništva, duhovnosti i duhovnoga vodstva. S druge strane, *ad extra*: a) na prvi navještaj, odnosno prvu i novu evangelizaciju, b) na nazočnost i rad Crkve u društvu.

---

⁶⁹ Usp. GS, 22.

⁷⁰ Usp. Martin Ebner, *La chiesa ha bisogno di sacerdoti?*, Queriniana, Brescia, 2023., 111-114.

⁷¹ XVI. redovna opća skupština Biskupske sinode, *Sinodalna Crkva u poslanju*, 1.h.

⁷² XVI. redovna opća skupština Biskupske sinode, *Sinodalna Crkva u poslanju*, 2.c.

ZAKLJUČAK

Nakon *društvene tranzicije* Hrvatska se našla pred izazovom stvaranja države i društva u duhu demokracije. Ubrzo su se nametnule različite prepreke: duhovni i stvarni razlaz s komunističkim naslijeđem, duhovna obnova, liječenje ratnih rana, izgradnja mira i društvenih odnosa. No, osim sekularizma i globalizacije želju hrvatskoga naroda za samostalnošću osporavaju podjele izazvane novokomunizmom⁷³. Opstanku i gubitku smisla prijeti slaba vjera, očaj i svođenje vjere na 'privatnost', neopravdane političke i gospodarske mjere, izazovi hedonizma i demografije te prijetnja novih totalitarizama.

Prednjače ugroze antropološke naravi, utjecaj interneta i društvenih mreža, kojima se potiče nestalno ozračje, a s kojim se ljudi poistovjećuju. Tehno-znanstveni napredak, klimatski narativi, digitalizacija i političke agende, načelo moći i novca nameću smjer društva bez Boga, što potiče Crkvu na sinodalnu povezanost. Novo doba ne podnosi crkvenu osrednjost, pa je žurna obnova i odgoj osoba, koje će raditi iz uvjerenja, unoseći vjeru u društveni život, a pastoralno obraćenje ne odnosi se samo na strukture, nego proistječe iz izvora bogoslovne i duhovne obnove.

Ako se pred nama mijenja svjetski poredak, to znači da je nužan prikladan pastoralni odgovor, da Crkvi treba cjeloviti pastoralni smisao prije svega kao način produbljenja vjere, duhovnoga obraćenja i povratka Bogu (1Sol 1,9; Dj 14,15). Žurno treba evanđeosko-misionarsko djelo (Mt 4,19), sinodalni pastoral i oblik župe kao 'zajednice zajednica', zauzetih vjernika laika, koji će, surađujući sa svećenicima, snagom Duha, pokazati 'novu vrstu kršćanske nazočnosti' u svijetu, koju suvremeni svijet može razumjeti i primiti. Promatrajući Crkvu u Europi, papa Franjo reče: „Europa je umorna.“⁷⁴ Je li Hrvatska umorna? Ima li hrvatska Crkva duhovnu snagu za pastoralnu promjenu nakon *društvene tranzicije*, u doba globalizacijskih i demokratskih promjena? Tijekom povijesti Hrvati su nadilazili različite kušnje, pa se nadamo da će, snagom vjere, kao hodočasnici nade, nadvladati suvremene prijepore i svjedočiti svoju crkvenost.

⁷³ Usp. Matko Marušić, *Priručnik za hrvatsku politiku*, Zagreb, 2023., 403, 504ss.

⁷⁴ Francesco, *Parole durante la visita alla comunità di sant'Egidio*, 15. 6. 2015. Isti, *Omelia alla Messa con I partecipanti all'Assemblea plenaria del Consiglio delle Conferenze Episcopali d'Europa*, 23. 9. 2021.

SOCIAL TRANSITION AND PASTORAL TRANSFORMATION IN THE
CROATIAN CHURCH

Summary

Communism, which persecuted and hindered the Church's public work, eroded pastoral care and devastated society from the proclamation of faith and meaning. The unexpected *social transition*, apart from opening the way to freedom, placed the Church before new pastoral trials for which she was not prepared. Since then, the Church, in freedom, has been seeking its new position. In the first part, after a review of the meaning of pastoral care, the author discusses the impact of religious persecution on society and pastoral care. Then he presents the Church's confrontation with secularization, which deepens the controversy over faith. In the final chapter, he offers guidelines regarding 'pastoral transformation' and the pastoral renewal of the Croatian Church.

Keywords: Church, society, pastoral care, transition, change, secularism, conversion